

RECENZIJA PREDLOGA IZOBRAŽEVALNEGA PROGRAMA ZA ODRASLE IN STAREJŠE ODRASLE

Pred očmi imamo dejstvo, da danes vsi- starejši niso izključeni- doživljamo 4. industrijsko revolucijo, kjer se stekajo trije svetovi: digitalni, fizični in virtualni svet. »Posledično se radikalno spreminjajo vsi vidiki našega življenja; kako živimo, kako proizvajamo, kako trošimo, v kakšnih interakcijah smo« trdi strateg Henrik von Sheel (2023) pri tem pa poudarja, da se radikalno spreminja vse in v najkrajšem času doslej. Na vseh nas je, da se učimo soočanja s temi hitro se spreminjajočimi svetovi in možnostmi, ki jih prinaša. Ena od teh možnosti in potreb je spoznavanje področja financ in fizičnega ter digitalnega ravnanja z njimi ter krepitev *finančne odpornosti*.

Načrtovalci predloga programa so zapisali: »Evropska skupnost se zaveda pomena finančne pismenosti, zato je v sodelovanju z OECD *oblikovala Skupni evropski okvir finančne pismenosti za odrasle*, ta pa je bil podlaga nastajanju tega predloga. Okvir obsega štiri vsebinska področja in sicer: denar in transakcije; načrtovanje in upravljanje financ; tveganje in korist ter finančno okolje. Finančna pismenost ni omejena le na poznavanje konceptov, ampak tudi na razvoj pozitivnih odnosov in spretnosti pri sprejemanju finančnih odločitev. Vsebina programa, ki izhaja iz okvira Evropske komisije/OECD, je bila kontekstualizirana, usklajena s slovenskim okoljem, specifičnimi potrebami, nacionalno finančno kulturo in tradicijo poudarjajo načrtovalci tega predloga izobraževalnega programa na področju finančne pismenosti.

Potreba starejših po izobraževanju na področju ravnanja s finančnimi viri

Pregled literature o prezadolževanju različnih družbenih skupin, kaže, da starejši nad 65 let, tisti v drugi polovici življenja (poleg odraščajočih mladih, mladih parov in mladih družin, žensk, ki živijo same in moških, ki živijo sami) najbolj potrebujejo finančno opismenjevanje za sprejemanje vednih finančnih odločitev¹. Ravnanja s financami so se starejši učili tudi v času, ko sobili zaposleni, v industrijskih časih in v Sloveniji v času socializma, ko je bil kapitalski trg precej manj kompleksen. Pod vplivom deregulacije, liberalizacije in globalizacije, spremenjenega načina proizvodnje, se je družba zlagoma iz stabilne družbe spremenila v družbo tveganja, tudi finančnega.²

V starosti, še posebej po koncu poklicnega dela in po izhodu s trga dela, se spremeni hierarhija posameznikovih potreb, kar lahko vpliva na njegovo razporejanje finančnih sredstev. Gre za odrasle, »ki se pripravljajo na upokožitev ali so že upokoženi in morajo poleg spremenjenega načina življenja vzeti v obzir tudi zmanjšanje dohodkov ter pojav

---

¹ Dieter Korczak: Household Overindebtedness in Germany- Behavioural Social and Socio-Economic Actors. Europa Regionum, Vol. 30. 2017.)

² Beck, U. (2003) *Risikogesellschaft Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Suhrkamp

novih za starost značilnih stroškov«. ³ Za mnoge današnje starejše v Sloveniji je pokojnina edini vir dohodka, kar povečuje njihovo odvisnost, družbo pa obremenjuje, če ti ne zmorejo obvladovati financ, s katerimi razpolagajo.

Po upokojitvi se ponujena predstava o "lagodnem" življenju v starosti, o veliko prostega časa, o prijetnih potovanjih ipd, predstava o »zasluženem počitku«, ki je starejšim družbeno vsiljena, prične krhati. Spoznajo, da so za kvalitetno življenje v družbi potrebne nove socialne vloge, ki jih povežejo z življenjem drugih, te pa zahtevajo tudi poznavanje lastnih potreb in preudarno ravnanje s finančnimi viri. *Za starejše postane manj pomembno pridobivanje denarja, zato pa je zanje zelo pomembno vedeti več o razporejanju finančnih sredstev prihrankih, in trošenju. Nad slednjim imajo tudi boljši nadzor*".

»Starejši se srečujejo tudi z novimi izzivi in odločitvami v tem obdobju življenja, kot so: prehod v upokojitev, ki jo je treba pripravljati, najbolje že od 40 leta dalje, upravljanje s pokojninskim premoženjem, večja skrb za zdravje in pokrivanje zdravstvenih stroškov, ohranjanje kakovosti življenja v poznejših letih življenja«, institucionalno staranje, staranje doma in v sistemu za starejše *pomenljivih krajev* ter razmišljanje o prenosu premoženja na naslednje generacije. Za te generacije vemo, da niso rasle tako kot starejši v meritokratski družbi, družbi zaslug in trdega dela. Ker so generacije današnjih starejših različno bogate, bo prenos sredstev na naslednje generacije ustvaril družbo še večje neenakosti. *Morda bi starejše veljalo opozoriti, da naj kot zapustniki razmišljajo tudi o javnem dobru, kar bi skupaj z javnimi politikami (obdavčenje dedičev) ustvarilo pravičnejšo družbo za vse.* To spoznanje bi veljalo vnesti v program. V programu bi si tudi želeli še večji pudarek na starejših samih in njihovi kvaliteti življenja. Dobro zano je, da se sleherno izobraževane starejših odraslih priče iz njih, iz dobrega poznavanja njihove osebne in družbene problematike.

Načrtovalci *poudarjajo pomen življenjskih prehodov in dogodkov.* Dejali bi, normativih in nenormativnih dogodkov, ki lahko vplivajo na obvladovanje financ in na potrebo po znanju na tem področju. Še posebej je znanje pomembno zato, ker ob tovrstnih dogodkih zlahka popustijo obrambni mehanizmi in se nekdo lahko hitro znajde v spirali prezadolženosti. Kako ravnati takrat"? ⁴

Finančna pismenost⁵

Kratko rečeno finančna pismenost pomeni, da ima nekdo znanje in potrebne zmožnosti oziroma kompetence za tehtno sprejemanje odločitev glede ravnanja z denarjem, da razume temeljne finančne koncepte, da se lahko znajde v svetu financ. Kdor je finančno pismen, sprejema boljše finančne odločitve in bolje upravlja z denarjem kot tisti, ki je finančno nepismen ali malo pismen. Finančna nepismenost je najvišja v skandinavskih

---

³ Strategija dolgožive družbe, 2018, str. 49

⁴ Dieter Korczak: Household Overindebtedness in Germany- Behavioural Social and Socio-Economic Actors. Europa Regionum, Vol. 30. 2017.)

⁵ Namesto finančne nepismenosti se pojavljajo besedne zveze kot so « denarna nepismenost » ali « finančna nezmožnost» oziroma «finančna neusposobljenost », pa še « proračunska ali bančna disfunkcionalnost » !

državh, najnižja , 13% pa na jugovzhodu Evrope. Mnogi (starejši) odrasli imajo neustrezne kompetence na tem področju. S težavo razumejo pisna navodila, grafikone itd. Mnogi povedo, da imajo vsak dan skrbi z denarjem⁶ Številni so tisti, ki ne vedo, koliko prihrankov morajo imeti za varno starost. Tisti, ki so finančno bolj preskrbljeni, bolje upravljajo s svojimi financami.

Vse večji pomen prezadolženosti je povezan z izzivi družbe, ki od vseh zahteva strategije soočanja, med njimi finančno pismenost. V tem predlogu programa je finančna pismenost opredeljena kot pomembna *življenjska* spretnost, torej tesno povezana z življenjem. To naredi, da mora tudi znanje na tem področju biti tesno povezano z življenjem resničnih ljudi, ki imajo resnična, prava vprašanja. Finančna pismenost naj zagotovi, tistim, ki jo imajo, blagostanje. Finančna pismenost vključuje finančne kompetence (znanje, spretnosti, odnos in praktične izkušnje v vsakdanjem življenju).

V pozni odraslosti se je treba osredotočiti na svoje finance, analizirati stroške in razumeti razliko med potrebami in željami v zdajšnjem ekonomskem kontekstu. Celotni predlog izobraževalnega programa ima povedano v mislih.

Razvita finančna pismenost starejšim odraslim omogoča sprejemanje ustreznih finančnih odločitev, kar je ključno za načrtovanje višine pokojnine, kvaliteto življenja v starosti, zadovoljevanje potreb, obvladovanje zdravstvenih stroškov, obvladovanje energetskih stroškov itd. Zanimivo je, da imajo prebivalci v državah , kjer je pokojninski sistem bogatejši in so pokojnine višje slabšo raven finančne pismenosti. Na finančno pismenost zdajšnjih starejših v Sloveniji pa je nedvomno vplivalo obdobje socializma, ko se je od države pričakovalo, da bo zadovoljila večino potreb državljanov.

Finančna pismenost tudi spodbuja dejavno staranje in medgeneracijsko sodelovanje. S tem nenazadnje tudi prispeva k bolj vključujoči in trdno povezani družbi. (Javrh, 2022, str.7)

Predlog izobraževalnega programa za izboljšanje finančne pismenosti

Vsebina izobraževalnega programa s področja finančne pismenosti naj zagotovi, da bodo družine in posamezniki obvladali svoj proračun in tekoče stroške, pa tudi prihranke. Za starejše je najpomembnejše, da imajo nadzor nad svojim trošenjem. S tem programom so se načrtovalci predloga (pred njimi tudi OECD) zoperstavili finančni nepismenosti ali celo finančnemu analfabetizmu. Večina posameznikov namreč ne pozna temeljnih finančnih pravil. Ti programi so tako za (starejše) odrasle, da bi popravili zamujeno , in otroke ter mlade, da bi jih pripravili na življenje. V času, ko kapitalski trgi postajajo vse bolj zapleteni, so družine in starejši posamezniki vse bolj izpostavljeni tveganju, vsakič, ko sprejemajo finančne odločitve. Finančno izobraževanje je tako pomembno za posameznika, a tudi za ekonomijo družbe, v kateri živi.

---

⁶ Anon: (2016) Les Canadiens et leur argent, Conseil des normes en planification financiere, 2016)

Finančno izobraževanje pomaga izdelati družinski proračun, ustvarjati prihranke, se ogniti prevar. V zelo razvitih državah, je finančno izobraževanje pomembna socialna inovacija na področju socialnega varstva in izobraževanja. OCDE je objavila vrsto načel in dobrih praks. To naj bi pomagalo izobraževalnim in drugim ustanovam, da uvedejo ali razširijo obseg finančnega izobraževanja. Med tovrstne inštitucije, po našem mnenju spada tudi ZPIS, ki za zdaj ne izvaja priprave na upokožitev na svojem področju delovanja. Tako tudi visoko izobraženi starejši ne razumejo, kako se oblikuje višina njihove pokojnine.

V Sloveniji so načrtovalci programa pripravili predlog izobraževalnega programa za odrasle z naslovom *Seniorji v akciji: Povečajmo svojo finančno pismenost. Program za generacije 55+*. Gre za predlog javno veljavnega izobraževalnega programa za starejše odrasle, ki razvija njihovo finančno zmožnost in prispeva k njihovi splošni razgledanosti. Predlog so načrtovalci ob strokovni podpori pripravljali leto dni in pol, ob širokih konsultacijah in na temelju pilotne izvedbe. Pomembno je poudariti, da so nekateri načrtovalci tudi sami starejši. Tako so tudi sami v ta, za starejše v Sloveniji družbeno inovativni, program lahko vnesli lastna spoznanja in spoznanja vrstnikov ter svojega delovnega/socialnega okolja. Pri tem so jih spremljali in jim nudili oporo strokovnjaki za različna vsebinska področja zajeta v predlogu. Projekt je deležen nacionalne podpore in podpore Evropske unije.

Struktura predloga

Predlog ima strukturo značilno za tovrstna besedila, navajajoč vse od naziva programa, namena, ciljnih skupin in ciljev izobraževalnega programa do pogojev za vključitev in znanj izvajalcev ter določil glede potrdila o usposabljanju. (Glej kazalo vsebine). Med štirimi prilogami najdemo tudi nadvse *uporabljiv terminološki slovarček*, na temelju katerega bodo izvajalci lahko gradili vrsto dejavnosti ob uporabi interaktivnih metod. Terminološki slovarček je dobrodošel pa tudi potreben, ker gre za izobraževalni program na doslej razpršeno in malo obravnavanem izobraževalnem področju.

Naslov programa

Načrtovalci predloga so izbrali naslov programa, ki ga velja le delno ohraniti in spremeniti v **Povečajmo svojo finančno pismenost. Program za generacije 55+**. ali morda v **Povečajmo svojo finančno pismenost za drugo polovico življenja. Program za generacije 55+**.

Besede so v starosti, v tako menovani »drugi polovici življenja« -izraz zdaj nadomešča »later life« ali poznejša leta življenja, uveden leta 1996 na svetovni konferenci o produktivnosti starejših v nemškem Ulmu- pomembne. Pomembno določajo in utrjujejo predstave o starejših in odnos do njih. Seniorji je izraz, ki prihaja v občo govorico predvsem z nemško govorečega področja in zapeljujočega trgovinskega sveta. Je evfemizem, ki se ga velja ogniti. Terminološka komisija SAZU na vprašanje zastavljeno dne 16.12.2011 pojasnjuje takole: »*senior* [...] menimo, da za strokovno rabo niso primerni *starec*, *ostarela oseba* in *senior* [...] *senior* v določenih kontekstih sicer ima pozitivno konotacijo, a se po nam dosegljivih podatkih ne uporablja v strokovnih besedilih«. Potrebno je zavedanje, da

že s predlogom naziva programa utrjujemo ali načenjamo že uveljavljeno strokovno terminologijo, tokrat na novem izobraževalnem področju.

Namen programa

Namen programa je transformativne narave. Starejši naj bi s pomočjo izobraževanja *dosegli trajajoč način vsakdanjega življenja* (znanje, spretnosti, vrednote, mnenja, medsebojni odnosi) na temelju uspešnega ravnanja s finančnimi viri.⁷ S programom načrtovalci želijo doseči, da bi udeleženci izobraževanja novo znanje zlagoma integrirali v svoj vsakdanji način bivanja.

Namen programa je izboljšati *kvaliteto življenja* v drugi polovici življenja. Gre za osebnostno rast, srečo, zdravo in varno okolje, pa tudi zadovoljstvo z življenjem in dobro počutje v zdravi družbi. Gre za koncept, za katerega so nekateri ekonomisti (Komisija Stiglitz-Sen-Fitoussi, 2009) predlagali, da se ga vključi v meritve ekonomske uspešnosti in socialnega razvoja. Ko gre za kvaliteto življenja starejših, vemo, da so te predstave pod močnim vplivom družbenih, ekonomskih, političnih in zgodovinskih predstav o starosti in potrebah starejših ljudi. Načrtovalci programa so v veliki meri te predstave presegli, saj nismo nikjer zasledili vprašanja nemočnosti, krhkosti in odvisnosti starejših.

Svetovna zdravstvena organizacija (WHO) se z vprašanjem kvalitete življenja ukvarja že v dokumentu iz leta 1994 z naslovom »Percepcija posameznika o njegovem življenjskem položaju v kontekstu kulture, vrednotnega sistema, v katerem živi, v povezavi z njegovimi cilji, pričakovanji, normami in skrbmi«. Gre torej za široko konceptualno polje, ki kompleksno zajema telesno zdravje, psihološko stanje osebe, njeno stopnjo neodvisnosti, njene socialne odnose, njena osebna prepričanja ter njeno razmerje do posebnosti njenega okolja ter vsakdanjega življenja. Kvaliteto življenja starejših skušamo graditi na različnih področjih vsakdanjega življenja in zdaj tudi na področju dojemanja finančnega področja in ravnanja starejših odraslih s finančnimi viri.

Ciljne skupine in izvajalci programa

Ciljne skupine bi bilo treba natančneje opredeliti. Načrtovalci so si zamislili starejše nad 55 let, nezaposlene, tiste, ki so pred upokojitvijo in upokojene. Opozoriti velja, da je starost udeležencev irelevantna, da pa je pomemben družbeni status starejših udeležencev v programu. Ta namreč občutno vpliva na učenje o ravnanju s financami in na trošenje starejših. Pomembno je ali starejši udeleženci živijo sami, ali v družini, s partnerjem, z odraslimi otroki v skupnem gospodinjstvu itd. Pomembno je vedeti, če so ženskega ali moškega spola (socialno-kulturni spol določa način trošenja), če živijo na deželi ali v mestu, če so izobraženi ali morda funkcionalno slabo pismeni, če so osebe s posebnimi potrebami in talenti, če imajo, denimo, drugačen nevrološki jezik (disleksija, dispraksija, diskakulija

---

⁷ Na podlagi koncepta portala za finančno izobraževanje, ki ga je razvila OECD je Evropska Komisija leta 2009 na portalu Evropa objavila evropsko zbirko podatkov o finančnem izobraževanju. Evropska podatkovna zbirka za finančno izobraževanje (EDFE). Namenjena je indeksiranju številnih programov finančnega izobraževanja, ki jih ponujajo javne in zasebne ustanove v Evropski uniji.

itd.)⁸⁹ Poznati velja njihovo življenjsko pot na področju financ, vzorce obnašanja, ki so jih pridobili. Pomembno je vedeti kako so »elektronsko/digitalno pismeni« itd. Vse to vpliva na izbor modulov in na izvedbo programa, na kar velja izobraževalce opozoriti.

Opis usposobljenosti predavateljev bi bilo primerno razširiti, dati prednost andragoški usposobljenosti in poznavanju psiholoških zakonitosti. Sleherni program za starejše odrasle ima svojo tematiko, razumljivo, a hkrati mora opolnomočiti starejše za razumevanje sebe in svojega položaja v družbi. V ta namen morajo izobraževalci sami in udeleženci dograditi svoje znanje o starejših in starosti.

Program

Program je usmerjen v transmisijo objektivnega znanja. Četudi gre za javni program, je ta preobsežen, da bi brez popravkov lahko pritegnil odrasle. Odrasli imajo še številne druge socialne vloge, ki zahtevajo njihovo posvečenost in učenje. Starejši odrasli pa morajo previdno ravnati s časom, ki jim je preostal. O obsegu programa bi bilo dobro ponovno razmisliti. Splošna ugotovitev pa je, da bi dobro *program še bolj predstaviti od vsebin ekspertov k vprašanjem starejših*, četudi so načrtovalci to delno že storili.

Dobrodošlo bi bilo dati več poudarka temam, ki prinašajo znanje o psihološkem odnosu do denarja, kajti ravnanja z denarjem se učimo najprej od za nas pomembnih odraslih, družinskih članov, prednikov, ki jih morda niti nismo poznali. Vzorci finančnega vedenja se namreč prenašajo z generacije v generacijo. Starejše pa je vredno izobraziti na finančnem področju tudi zato, ker so pomembni prenašalci vzorcev ravnanja in kulturnih vrednot na generacije mlajših.

Sicer skrbno izbrane vsebine so zajete tako v jedernih kot v izbirnih moduli ter prostem delu programa (skupaj 105 izvedbenih ur). Modularna zasnova je vsekakor dobrodošla, ker daje večjo svobodo izvajalcem programa in starejšim, ki se učijo, da izhajajo iz svojih potreb in svojega izkustvenega znanja, svojih zanimanj (žal ne tudi iz subjektivnih upanj in strahov).

Naše izkušnje kažejo, da bi morali biti tudi jederni moduli izbirni. Tako bi bilo mogoče že ob prvih izvedbah s pomočjo interaktivnih metod, ki jih načrtovalci predvidevajo, zajeti izkušnje udeležencev v programu in jih umestiti v izobraževalni program za naslednje skupine. Odprti del programa to zagotovo omogoča. Ni pa pomembno, da ugotovimo le, kaj starejši udeleženci vedo, marveč je treba vedeti, tudi kaj je potrebno. Razkorak med enim in drugim opredeljuje vsebine izobraževalnega programa finančne pismenosti.

---

⁸ Findeisen, D. Kdo se boji disleksije? (1996). *Andragoška Spoznanja*, 2(4), 23-25. <https://doi.org/10.4312/as.2.4.23-25>

⁹ Krajnc, A. Razgrnimo skrivnosti disleksije. Odlike in težave ljudi s posebnimi sposobnostmi. (2004). *Andragoška Spoznanja*, 10(1), 25-36. <https://doi.org/10.4312/as.10.1.25-36>

Dobro je, da je med vsebinami moč najti zaščito potrošnikov in njihove pravice, kajti iz družbe proizvajalcev smo se spremenili v družbo potrošnikov in ta vprašanja so tudi starejšim najbližja. V takšni družbi morajo starejši razumeti marketinške prijeme in krepiti svojo zmožnost neodvisnega in vednega odločanja. Starejši se tako kot vsi drugi soočajo s hitrimi in predvsem hkratnimi družbenimi spremembami. Znanje o njih in odločanje v zvezi z njimi je bistveno za vključenost starejših v družbo (relacijska vključenost in ne zgolj materialna in tehnološka). V tehnološko bogatem okolju nihče, vključno starejši, ne more ostati zadaj, zato je *digitalno ravnanje z denarjem* pomembna tema predloga programa.

Pomembno se nam zdi, da program sloni tudi na doživljajskem učenju tj. na obiskih finančnih institucij, kamor starejši sicer nimajo možnosti vstopiti.

Med za starejše pomembnejše module uvrščamo:

Modul 1 Denar

Modul 2 Načrtovanje in upravljanje financ

Modul 6 Varovanje potrošnikov

Izbirni modul 2: Bančni depoziti

Izbirni modul 4: Matematična pismenost

Izbirni modul 5: Uporaba-e storitev v finančnem svetu

Predlogi recenzentke

Naslov programa je treba ustrezno spremeniti

Program izvajalcem lahko dobro služi kot zbirka vsebin in jim bo v pomoč pri pripravi izobraževanja.

Doživljajsko učenje ob obiskih denarnih ustanov je vredna inovacija.

Terminološki slovarček je dobra podlaga za diskusijo udeležencev in njihovo sodelovalno učenje.

Izvedba izobraževanja naj poteka ob uporabi digitalnih sredstev. Za učenje digitalnih spretnosti je potrebno predvideti ustrezen čas.

V program je potrebno vnesti vprašanje psihološkega odnosa do denarja pa tudi vprašanje zadolženosti in prezadolženosti ter vprašanja praktičnega ravnanja za izhod finančne stiske.

Opraviti je treba močnejši premik od vprašanj ekspertov k vprašanjem starejših udeležencev.

Program je preobsežen. Število izvedbenih ur naj ne bo strogo določeno.

Vsi moduli naj postanejo izbirni moduli.

Ciljno občinstvo je heterogeno in ga velja v času priprave in izvedbe izobraževanja segmentirati.